

Suomalaisissa tutkija- ja yliopistopiireissä on viime vuosina käyty paikoin kiihkeääkin keskustelua tieteellisen julkaisemisen kielestä, tutkimuksen kansainvälisyydestä ja esimerkiksi yliopistojen rahoituksen sitomisesta entistä enemmän siihen, kuinka korkeatasoiseksi luokitelluissa julkaisuissa tutkijat julkaisevat. Huolenaiheena on ollut muun muassa se, miten kotimaisen julkaisemisen mahdollinen väheneminen vaikuttaa tutkimuksen ja yhteiskunnan suhteisiin sekä yleisesti mahdollisuuksiin ja taitoon käyttää suomea (ja ruotsia) tieteen kielenä. Tutkimuksen korkeatasoisuus, kansainvälisyys ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus nähdään monissa yhteyksissä suhteessa kieleen: yhteiskunnallinen vaikuttavuus edellyttää kansalliskielten käyttöä, kun taas kansainvälisyys ja tutkimuksen korkeatasoisuus ovat monien mukaan mitattavissa vain kansainväliseksi katsotun englanninkielisen julkaisemisen ja arvioinnin avulla (vrt. Onikki-Rantajääskön kirjoitus tässä numerossa). Samanlaista keskustelua käydään myös muissa Pohjoismaissa.

Tänä vuonna Suomessa on keskusteltu myös kansallisesta vertaisarviointitunnuksesta, jota tieteelliset julkaisut ja kustantajat voisivat käyttää osoittaakseen, mitkä kirjoitukset ja teokset ovat tieteellisesti vertaisarvioituja. Tunnuksen käytölle on tietenkin luotava yhteisesti sovitut kriteerit. Parhaimmillaan yhteinen vertaisarviointitunnus voisi tehdä näkyvämmäksi sen, kuinka paljon korkeatasoista tieteellistä tutkimusta Suomessa julkaistaan, ja kannustaa julkaisijoita huolehtimaan entistä tietoisemmin tieteenetiikan hyvien käytänteiden mukaisesta julkaisuutoiminnasta. Nähtäväksi jää, tuleeko tunnus käyttöön ja miten siihen suhtaudutaan. Todennäköisesti se johdonmukaistaisi vertaisarvioitujen julkaisujen merkitsemistä yliopistojen tutkimustietokantoihin sekä tutkijoiden ansioluetteloihin ja vaikuttaisi siten myös tutkimuksen perusteella jaettavaan rahoitukseen.

Kansallisen ja kansainvälisen tieteellisen julkaisemisen suhdetta on kiinnostavaa pohtia myös rahavirtojen näkökulmasta. Tieteellisen julkaisemisen suurin työpanos on itse tutkimuksen tekeminen, mutta julkaisun kirjoittaminen, kommentointi, vertaisarviointi ja toimittaminen ynnä muu työllistävät muitakin ihmisiä, joista moni työskentelee julkisen sektorin rahoituksella. Esimerkiksi vertaisarviointi on osa yliopistolaisten toimenkuvaa ja Suomessa tieteellisten julkaisujen saama valtion julkaisuavustus rahoitetaan verovaroista, joten osa toimituksellisesta työstä tehdään julkisilla varoilla – tiedetään myös, että moni kotimainen tieteellinen julkaisu, kuten *Virittäjäkin*, on taloudellisesti riippuvainen valtion avusta. Julkaisemisen mahdollistava rahavirta tulee enimmäkseen Suomesta ja valtiolta eli veronmaksajilta – tai yksityisiltä säätiöiltä.¹

Siinä vaiheessa, kun tehdään valinta kotimaisen tai ulkomaisen julkaisukanavan välillä, saatetaan valita myös rahavirran suunta. Oslon yliopiston mediatutkijoiden Helge

1. Myös esim. EU-rahoitus on julkista rahoitusta, vaikkakin siinä rahavirta kulkee hitusen mutkikkaammin kuin kotimaisessa rahoituksessa.

Rønningin ja Tore Slaattan (2012: 109; myös Rønning 2013) mukaan nimittäin kansainvälisesti kaikkein tuottoisin kustannusalan kenttä on oppimateriaalien ja tieteellisen eli niin sanotun STM-kirjallisuuden² julkaiseminen, joka tuottaa enemmän voittoa kuin mikään muu kustannussektori. Erityisesti peruskoulutuksen oppikirjojen tuottoisuuden ymmärtää, koska kyse on yleensä kokonaisille ikäluokille suunnatusta kirjallisuudesta. Mikä sitten selittää tieteellisen julkaisemisen tuottoisuuden? Rønningin (2013) mukaan yksi selitys on tieteellisen julkaisemisen ominaislaatu eli se, että suuri osa julkaisemisen pohjatyöstä on kustantamoille halpaa, koska se tehdään pääosin veronmaksajien (~ yliopistojen) eikä kustantamon varoilla; toinen selitys ovat kansainvälisten suurten tiedekustantamojen kustannussopimukset, joissa tutkijat saattavat luopua tekijänoikeuksistaan ja jopa luovuttaa uudelleenjulkaisuoikeudet kustantamoille ilman korvauksia. Rønning (mp.) myös muistuttaa, että kun yliopistojen kirjastot ostavat samaiset julkaisut – tunnetusti melko kalliina julkaisupakettina – , tuotosta tuleva raha virtaa kustantamoon. Tämä ei suinkaan ole uusi asia: viimevuotinen Elsevier-boikotti herätti Suomessakin keskustelua – vaikka lopulta aika vähän (ks. esim. Kotakoski & Susi 2012). Esimerkiksi luonnontieteissä kustantamojen rahastusta onkin alettu estää lisäämällä riippumatonta open access -julkaisemista. Jonkun pitää kuitenkin maksaa julkaisemisesta ja sen mahdollistavasta työstä: kirjoittamisesta, arvioinnista ja toimittamisesta ja niin edelleen. Nykyisin yksi maksaja voi olla myös kirjoittaja.

Tieteellisellä julkaisemisella on kirjaimellisesti monia arvoja: yksi on julkaisukieli mutta myös se, mistä julkaisemisen rahat tulevat ja mihin mahdolliset tuotot menevät. Julkaisukanavan ja -kielen valinta on siis monella tapaa arvovalinta, jonka jokainen tutkija joutuu tekemään.

ANNE MÄNTYNEEN

Lähteet

- KOTAKOSKI, JANI – SUSI, TOMA 2012: Tiedejulkaisemisen noidankehää murtamassa. – *Tiedetoimittaja* 2/2012 s. 20–22. http://www.tiedetoimittajat.fi/lehdet/Tiedetoimittaja2_12.pdf.
- RØNNING, HELGE 2013: Forfattere, teknologi og forleggere. Tendenser i internasjonal forlagsbransje med hovedvekt på STM-sektoren. Esitelmä 3.10.2013. Seminar for fagliterære forfattere i Norden, Oslo.
- RØNNING, HELGE – SLAATTA, TORE 2012: Regional and national structures in the publishing industry with particular reference to the Nordic situation. – *Journal of Media Business Studies* 9 s. 101–122.

2. Lyhenne STM tulee sanoista *scientific, technical* ja *medical*.